

Az ormánysági nyelvjárásból.*

Hangtani és alaktani megjegyzések.

Ëtt, ënnen v. ënnend, ëde, ëlyen, ëtt-hon, vërág, vëlág (= Licht), de v i l á g (= Welt). Itt mindenütt *ë* az irodalmi *i* helyett.

Szótövekhez: „Hajtsd bé a *lákát!*“ (= lovakat). *Lát* = lovat.

Birtokos személyragozáshoz: *magik*: maguk. *Ruhájik*: ruhájuk. *Bátyjik*: bátyjuk. Birtokos névmás és általában a birtok többes első személyének nincs meg az irodalmi nyelvben használt több birtokra mutató ragja, hanem így: *mienkek*, a mi *gyerökünkek*, a mi *flankak*.

A *-csa, -cse* kicsinyítő képző. Ilyen származék szavakban: *halcsa, zsircsa, lisztcse, tejcse, gyerökcse*. Sőt igeképzővé is átalakult: *balligcsál*. Általában rengeteg kicsinyítő képző és kicsinyített szó fordul elő az ormánysági tájnyelvben. Még helységneveknél is: „*Ëmék Szaporcikába — Cúnikába*“ (= *Szoporcra, Cúnba*).

A *-nál, -nél* rag. Az ormánysági nyelvben csak az ősi, mélyhangzású alak fordul elő. Pl.: „*Enná* ni!“ „*Rubentékná*“.

Uttam-futtam (= futottam), *vettem* (= vetettem), *köttem* (= kötöttem), *süt.em* (= sütöttem), *nyittam* (= nyitottam), *üttem* (= ütöttem).

Vövött, tövött, vivött = vött, tött, vitt. Csak ennél a 3 szónál hallottam.

A tárgyas ragozású jelentő-mód jelen idő egyes szám 3. személynek ragja sok esetben *-i*, többes 3. személyének *-ik*, amikor az irodalmi nyelvben *-ja, -ják* a rag. Pl.: „*Adi, adik, láti, látik, halli, hallik, jári, járik, báni, bánik*“.

Meciggyün: messön. Pl.: „*Meciggyün kékë ëkkis kënyeret!*“ A mult idő egyes-szám 3-ik személy ragja két előtt *-un, -ün*. Csak a mindennapi élet cselekvéseit kifejező igéknél fordul elő, ami elképzelhetetlen ősisége mellett bizonyít. Pl.: „*Öttün kéd-ë má?*“ (Tehát nem: övött-ë kéd má?) „*Láttun kéd-ë má ëlyent?*“ (Tehát nem: látott-ë kéd má ëlyent?) *Kaptun kéd-ë* má levelet a Pistátú?“ (Tehát nem: kapott-ë kéd má...?) *Jártun kéd-ë* má ëre?“ (Tehát nem: járt-ë kéd má ëre?)

Szólások és közmondások.

Ez is fölüt ám a *Banga* (v. banga?) lovára. Oktalanul haragszik. (*Banga* = bolond).

Úgy *böcsü*, min' Balázs a gatyáját: semmire se becsül. Se teszi, se veszi. „Mennyit dógozom, mégis úgy böcsü, min' Balázs a gatyáját“. Még egy szólás-mondásban fordul elő Balázs. A nagyot akaró, de kicsi akaratú, eredményt fölmutatni nem tudó,

csak hengegő, nagy pipájú kevés dohányú ki ha én nem embernek mondják. „*Neki, Balázs, lát ad Isten!*“

Ki hon *bizik*, ott nem hízik. Jelentése: amire számítász, éppen ott csatlakozol.

Bolond embör, vad kendör, ha nem vetik is, teröm. A „haszontalan“ beszédű, oktalanul sértegető emberre mondják.

* Az Ormányság Baranya vármegye délnyugati sarka, a Dráva mentén.

Bor bé, esz ki! Értelmé: bor befelé, ész kifelé!

Cigány a maga lábába nem veri a szöget. — Szóval: ne legyen cigánynyal közös ügyed, mert csak te károsodhatsz.

Sűrű *gazda*, ritka csuha. Azt jelenti, hogy, aki sűrűn váltogat gazdát, az rendszerint hitvány ember is, nem tud csuhára valót se keresni.

„*Hágat*, min' csuka a vorsába!“

Nincs ott sē *hüccs ki*, se hajtsd ki. A nagy szegénységet fejezik ki vele. Mondják tréfásan így is: „Hála Istennek, *irtásom* sincs“.

„Tē is *Kánba* jársz ám, mind a Zsuszka Peti“. Arra mondják, aki rosszul olvas, rosszul mond el valamit. Olyan „*zabmalomba' örlet*“-féle a jelentése.

Egyik a *karóé*, másik a faromé. Arra mondják, aki kevés ruhájú s örökké mos, hogy tisztába járhasson. „Szegény, az is úgy van ám, hogy egyik a karóé, másik a faromé“.

„*Lepik*, mind éh tík a taknyot. Pl.: a *komám*-hoz sok úri vendég jár ki Pécsről s a komámnak sokba kerül. Erre mondja az ormánysági ember: „Ezt a szegény komámat is úgy lepik ám, mind éh tík a taknyot!“

„Amég a *megyémet* bírtam (t. i. erőben voltam), nagy árokhányó ember vótam én“.

Ég a *tűz* fekete lángjává. Akkor mondják, mikor a gazdasszony elkésik az ebédrel s még a tüze se akar kigyúlni.

Akinek *tűz* kē, körömmē keresi: ha szükséged van valamire, erőszakosan is mégy utána.

Sulykon iget (= *üget*) a' még: olyan lassan következik el, hogy talán nem is lesz belőle semmi.

Olyan *vastag*, mind a görnyei köté. (Fonalra mondják.)

„Mindég *vincsorog*, mind a pap kutyája“. „Mindég *vincsorog*, mind a fakutya a bótba“.

Tájszók.

ABILLÁLÓDIK: ácsorog. „*Abillálódj, ábillálódj!* Nemhogy dógozná, iparkonná!“

[ÁBLÁL]. *Összeáblá* = összetákol. „Énnend-onnan vót *összedbláva*“. (MTSz. abdál.)

ÁGAS I. ÁSPA.

[AJÁNDÉK]: *jándék*.

[ALIGÁL]. *Lealigál*: leszól. „Nagyon *lealigáta*“.

[ÁNGY]. *Angyomasszony*: a fiatalabb nő minden idegen faluból hozott asszonyt így szólít, ha idős már. Ha még fiatal: *kisangyomnak*. Erről a két megszólításról megtudod, melyik asszony származott idegen faluból.

ANYAKALÁCS: óriási, térdig erő lakodalmi perec, amit a násznagy a

lakodalmi néppel a menyasszonyért menet nyakába akasztva vitt.

[APA]. „*Apú, anyú* édös tesférök“. (Apáról, anyáról.)

ÁPÉKODIK: csodálkozik és sápítózik. Csak *elápékodott*: mi vót ott“. Vagy — mikor valaki elkerülhetett volna valami kárt s azután jajgat: „Mast csak *ápékodj!*“

ARANYMÁLÉ: sárgarigó.

[ARC-] I. ORCÉTT.

ARUL. „Jobban é tudja *árúni*“ = jobban ki tudja fejezni, — vagy olvasásról: jobb hangsúlyozással, érthetőbben tudja közölni.

ÁSPA: 110 cm. hosszú rudacska, melynek egyik vége *ágas*-ban, másik vége *köröszttá*-ban végződik. Erre *ás-*

pálják föl (szedik föl) a *pörgő* kari-káiról a fonalat.

[AZÓTA-MIÓTA]: *zúte-müte*. „*Zúte-müte* lē vótunk a Drávára...”

BABA: rendes értelmén túl egy-egy beillesztésre elkészített zsuppcsomó a zsuppozásnál. A kinyűtt lenet-kendert is *babák*-ba kötözik.

BABAKÓRO: lándzsa alakú, tüskében végződő levelű, nyílegyenes szárú, 1 m. magasra is fölnyúló gaz. Szárát közbeiktató pálcikákul használják a fonalnak a szobolyóra való föltekérésekor.

BÁBIC: lósóska.

BABIRGÁLÓDIK: Hosszadalmas, babra munkát végez. „Sokáig *babirgáli* azt a kukoricát” (kapáláskor). „Csak hadd *babirgálódjék!* Azér az se különb, mind az enyüm”.

BÁJKÓ: egy bizonyos testhez álló női blúz. Mondták *kacabáj*-nak is.

BAKHAT: a kocsiútnak a két ló közé-eső dombos, le nem gázolt része. Mondják rövidítve: *bak*-nak is. „Mindég csak a *bakján* montem ezzel a fájós lábommá”.

BAKSZÉK I. KALÁTAFA és SZIJÓSZÉK.

BALHÓ I. BÉLHÓ.

BALLANG: erdőben, de egyebütt is, olyan lapályos hely, amit fölver a farkasfog, bojtortján, tüske stb. Pl.: „Olyan vót mind a ballang, de én hétször mögkapátam...” Rokon a *roboz*-zal, de az inkább bokroktól és tüskéktől befutott átjárhatatlan bozótot jelent.

BANDSA: kancsal, „*sangya*”. „*Bandsán* néz”.

BANGA: bamba, féleszű.

BANGY: bolyha a ruhának. *Bangyos* = bolyhos. „Olyan sok a bangy a szüöm alatt”.

BÁNKÁS *láb*. — Csak lábra hallottam. Jelentése: hibás, fájós. „Szé-

gény avval a *bánkás* lábavâ mennyirán tud mönni”. „A mindönét a *bánkás* lábodnak, — há mégy neki?” Benne van az is, hogy be van sebi miatt kötve. „Nem látod, milyen *bánkás* az újjam?”

BANYAKÁLYHA I. KUCÓ.

BÁRKA I. PÁSKÓ.

BARKÓCÁS: mikor a bőr csalán-csipés után *dorozsmás*, bunkós lesz. *Barkócás* a gyümölcs is (körte, alma), amikor rozsdadudorodások vannak rajta. A viszeres, dagadt láb is az.

[BÁTY-] I. PECSINYE.

BÁTYAMURAM I. [KIS].

BATTYOG: cammog. „Szégény öreg, eddig má haza *battyogott*”.

BAÜGGAT: mogorván rászólogat. Hangfestő szó. „Mindég csak *baüggati* az embört”.

BÉDÁK: buta, mafla. „Té — *bédák!*”

BÉDROKA: többed magával fellépő, apró, kemény kis jegy a kézfejen.

[BEFOGDOS] I. [NYÜST].

BEKÖS-BUNDA: kabát-hosszúságú, alul s a nyakon prémdíszítéssel ellátott báránybőr ruhadarab. A *bekös*-se hátul a derékon 5 ágban lenyúló prémdíszítés volt.

BÉL I. SZÁVONYÁZÁS, SZÖSZ.

[BÉLÉS]. *Bélös*: túrós rétes. Csak a túrósat nevezik így.

BÉLÉZNA: elszakadt s ki nempótoltt fonalszál üres nyoma a vászonban. „No — ennek a vászna is *béléz-nás* ám!”

BÉLHÓ: esetlen, nagy. „Az a nagy-*bélhó* dög nem birta vinni az ekét”. Ugyis mondják: *balhó*.

[BELSŐ] *Bésök*: pap-, tanítócsalád. „*Á* — hiszén még *bésökná* is így szokták stb.” *Ésök*: két testvér elvá-

lik. Megosztoznak a házon. Amelyik (rendesen az öregebb) családja elől lakik, azok az észök. A másik család a *túsók*.

BENDÓS: nagy, öblös, szélesszáju agyagkorsó. Vízartó kanna helyett. Zsirtartó *bödöny*-ül is használták.

[BERÉK]. *Berök*: mocsaras hely.

BERGYEGŐS: gornyadt, *vajányos*. „Olyan *bergyegős* vagyok, sömni jóegészségöm nincsen“.

BÉRTAKOLNI: éjtszakázni. „Egés-
éjjé fönn *bértákótam*“.

BIBAC: a lányok egyes hajfonata. Más néven: *cica*. „De szép *cicája* van ennek a lánynak“.

BIBIKAVÉRAG: százsorszép a legelőkön.

BIBIRGAL: babrál. „*Bibirgájjatok* mög a fejemet“. Értelme: „ujjaitokkal játszatok a hajam között“.

BIBÓ: fogintó. Van *bibója* pl. a kályhaajtónak, tűzhelyajtónak, általában a tüzelőajtónak. Van *bibója* a széknek is: kiálló *bújja*.

BICA: szár. Csak gyümölcs s általában kisebb növények számára mondják. Van *bicája* a töknek, *dönynyé*-nek, almának, körtének, szilvának. (A MTSz. tévesen írja indakacsnak.)

BIGMI: ügyetlen, rövideszü. „Té — *bigmi!*“

BIKA: rendes értelmén túl hidoszlop leverésénél használt, csigára járó, óriási súlyok. *Bikázni* = bikával súlykolni.

[BIKIK]. Vén emberek mesélték el, hogy nagyon-nagyon régen az is a házasodáshoz tartozó szokás volt, hogy a legény kérői ezekkel a tréfás szavakkal zörgettek be a lányos ház ablakán: A mi legényünk *bikhatnék!*“ Ha szívesen látták a kérőket, ezt felelték vissza tréfásan: „A mi leányunk *gyakhatnék!*“.

BIKLA: térden valamivel alul érő, szép ráncokba szedett, tisztá, fehér felső szoknya. Anyaga fátyol, gyolcs, vagy len. Nevezik *kebel*-nek, *kebé*-nek is. Az alsó *bikla*, ha 10 van is, mind *kis-bikla*. Téves tehát a MTSz.-ban adott magyarázat: pendely, alsó szoknya.

BIMBÉK I. BUMBÉK.

BIMÓ: buta, ostoba. „Té — *bimó!*“

BÓBA: bába, „Bóba gyángyi gyün kéd-é már?“

[BOCSKOR] I. KANCABOCSKOR.

BODÉR: kaszakötartó. *Vodér*nek is mondják. „Madzagra köttem a *vodéromat*“.

BODONY: amikor még nehéz volt téglához jutni, ellenben bőven akadt végig odvas, óriási fa, a kút kiteglázása helyett ezt az óriási üreget fát állították a földbe s ezt nevezték *bodony*nak s az ilyen kút *bodonyoskútnak*. A téglafal alá levert faszerkezetet a kút fenekén ma is *bodony*nak nevezik.

BODRIS: bodor szörű disznó.

[BOGRACS]. *Bokráncs*: üst, bogrács.

BÓGYÁS: nem tökéletes eszü, bogaras. „Olyan *bógyás* embör vót ám a“.

[BORS] I.: [SZELID].

[COMB]. *Bonc*. Úgy mögszurta a fájás a *boncomat*.

BORDAHÍJ: a szövőszék nádból készült bordájának fakterete.

BOZGAT: piszkál. „Fő ké *bozgatni* a szénát, hogy száraz lögyön!“

BOZSOG: bizserég. „Csakúgy bozsog a vér a lábomba“.

BÖCKÖS I. BÖLEKÖS.

BÖCÖK I. KÓPIS, ZSÚJ.

BÖDÖNY: zsirtartó edény, vendöl.

BÖGGŐ I. KOPPANTÉ.

BÖLEKÖS fa: görcsös, *böckös* fa.

BÖLLÖNKÖDIK: ingerkedik. „*Böl-*

lönködik a kutyával“. „Né *böllönködj* velem!“

BÖNDŐ: fürt. „Bá' csak egy *böndő* szőlőt adott vóna!“

BÖNT: árokpart. „Ott a *böntön* éimöhetsz“. (Horvátul: *bönt.*)

BÖRZSÖNY v. BÖRZÖNY: gölön-csér-csinálta kicsi bögre, amiben tartják a tojáslimezéshez való viaszt. „Van még a *börzönyömb*e viasz“.

BRÉTYUS: béka. (Drávacsehi.)

BUBOLYA v. *buba* = bóbita, búb. „Vót egy szép *bubolyás csirkém*, mögötte a patkány, mire haza gyüttem“. „Ázt a *bubássat* fogja mög kéd!“

BUBORKA: ugorka.

BUBÚ: cséresznye v. meggy: Emönt a högyre *bubút* szönni. „Nédd csak, mit adók én téneköd: *babúkát!*“

BUBÜCS: bogyó. Pl. van piros *bübücsa* karácsony táján a tuskés *téli zöld*-nek. Van gaz, aminek feketé *bübücsa* van. Egy bizonyos fékötőről, fülönfüggőszerűen lelóggó diszt is *bübücs*-nak neveznek.

BÜCÉR: cimer. Csak a kukoricánál mondják. „Kidugta má a *bücergyát!*“

BÜCOROG v. *mücorög*: az a kedveskedő hang, amit a borjas tehén ad borjuja nyalása közben. „*Bücorog* a tehén“.

BUDDÁRZIK: bujkál. „*Ébuddárizik* ez a jó nap, mast nem lösz jó idő“. „Má' *buddárizik* a fokhajmám“ = bujik.

BUDRÓK: buta. „Ez a nyűg, *budrók* lány“.

BUDSI = agyagból égetett feketé mohácsi korsó.

BUGYBÓKA = búbos banka.

BUGYOLLÓ: kőből való szájas korsó. *Csobolyó*-nak is mondják Rónádfa vidékén. Mondják egyszerűen *szájas*-nak is. „Ott van a *szájasba*“. Régen kánnát pótoló vitzartó volt.

[BUK-] I. PÜZ.

BUMBĚK: bimbó. *Bumbékszik*: bimbózik. *Bimbék*-nek is mondják Kelet-Ormányságban.

BUNDA: férfikabát-szerű, elől iü-zővel v. kapcsokkal nyakig egybefoglalt, báránybőr öltözék-darab.

BURGÓCI I. ZSÜRMÖGET.

BURGYÁKOL: torokszakadtából, ordítóva dalol. „Egész éjjé *burgyákóták*“. „Mit *burgyákósz* étt?“

BÜSZ: Csak ebben az összetételben: „De *büsz-meleg* van!“

BUTÚ: buta. „Té — *butú!*“

BUTYAKOS-korsó: pirosra égetett, szüknyaku, fogóján *csöcs* nélküli agyag-korsó. Mondják *cser-korsó*-nak is. „A *cser-korsóba*“ nagyon jó a víz“. A szüknyaku, füles, alul kiöblösödő pálinkás üveget is mondják *butyakos*-nak.

BUTYKÁL: beleváj, beledugdos. A gyerek belenyúl az ételbe, rászól az anyja: „Mit *butykálódó* étt?“

CAKÓZNI: huzni-vonni, fáradni. „Hú, — nagy *hurcba* vótam én, — sokat *cakóztam!*“ „Nagy a *cakó*“.

CALAP: csomó. „Elyen *calapba* gyütt a vér belüle“. „Egy *calap* hája kilógg“.

CEFET: bitang, rossz, raffinált, magán kifogni nem engedő. — „Té *cefet!*“ = bitang. Vagy: „*Cefet* egy ember vót! = magán kifogni nem engedő. Vagy: „*Cefet* egy idő!“ = kellemetlen, rossz, bitang.

CELE-CÜLA: cók-mók.

CEMENDE: erkölcsi és testi pizkosságot fejez ki. „Té — *cemende!*“ Régi parókiánk kamarája szemöldök fájának felirata 1751-ből:

Isten Igéjével nyitom meg az számat
Prédikálom: Kákics, csináld kamarámat
Benne élésemet, *cemende* ruhámat
Raknám, helybehagynám az parókiámat.

(Kákics.)

Kiss Géza.

(Folytatása következik.)